Lutherdomen och kristenheten.

— Inför 1917 —

Vi bereda oss att nästa år fira minnet af Wittenbergerteser-nas dag, reformationens 400-års jubileum. Sådana högtidsfester äro tillika räkenskapstider, då man, med tankarna riktade på det som ligger framföre, söker vinna en öfverblick öfver det framfarna samt öfver det läge, till hvilket vi i det närvarande förts. Den omhvälfvningstid, i hvilken vi f. n. lefva, gör det om möiligt ännu nödigare än det eljest skulle varit att söka vinna en dylik öfverblick. Så mycket är väl nämligen tydligt för en hvar ibland oss — hvilka tankar vi eljest ha om denna fruktansvärda folkens kamp — att den icke skall lämna kristenheten oberörd, utan tvärtom genom de förvandlingar den medför skall ställa kristenheten och dess kyrkor inför kraf och uppgifter af den allra största räckvidd. Af dessa kraf och uppgifter får helt visst lutherdomen sin dryga del.

Blickar man tillbaka på de snart tillryggalagda 400 åren, så kan man icke undgå att se, att på grund af många olika faktorers samverkan — lutherdomen, allt eftersom tiden skridit fram, kommit i ett mer och mer tryckt läge. En af svenska kyrkans mest bemärkte biskopar höll för ett par tre år sedan ett föredrag om «vår evangeliska kyrkas väg». Han säger deri bl. a., att man snarast vore frestad säga, att Luther ingalunda kom «i tidens fullbordan», utan att han kom för tidigt och att hans lära var för hög, för djup, för fri. Och så försätter han om den evangeliska kyrkans väg: «Jag kan icke undgå att med vemod säga: vår kyrkas väg har länge, ja nästan från den första tiden, varit en smalnande väg. Och kanske den till sist skall löpa ut

i intet, såsom en stig löper ut i intet, där ingen längre går stigen?»

Det är sant, att den väg, som började med så lysande utsikter, alltmer smalnat. Den började verkligen med lysande utsikter. Det synes oss nästan otroligt, det är som en saga, när vi tänka på reformationens snabba triumftåg under dess första decennier. Och därom kan det ju icke finnas något tvifvel, att den andliga kraften vid detta segertåg stammade främst och djupast från en enda man: Martin Luther. Reformatorerna af betydenhet hade ju alla lärt af honom, icke minst Johannes Calvin.

Snart kom dock det fruktansvärda bakslaget genom den katolska motreformationen. Och när den sopade fram öfver nejder af blomstrande evangeliske kyrkoförsamlingar, då stod det icke längre i lutherdomens makt att effektivt sätta sig till motvärn och slå anfallet tillbaka. Ingen vet hvad som skulle blifvit af reformationens sak, om icke Calvin förmått, hvad lutherdomen icke förmådde. Men detta som han verkligen uträttade, det förmådde han icke genom det lutherska, som bodde i honom, utan snarast genom det som skilde honom från Luther. Ty det kan ju icke vara fordoldt för oss, att den målmedvetna organisationen och den järnhårda disciplinen i hans verk nära sammanhängde med en gröfre, mera gammaltestamentlig och mera lagisk syn på skriften — bibelns ord voro som lagparagrafer i en kodex för organisation och «disciplina». Det såg verkligen ut som om tiden icke varit fullbordad för lutherdomens högre idealitet. Under sådana förhållanden kan det icke förvåna oss, att denna andra protestantiska typ — den reformerta — får vind i seglen och snart nog vinner vidsträckt inflytande äfven på lutherdomens gamla mark. Blott ett par decennier efter det att förhoppningarna varit som ljusast, kunde det nästan se ut, som om lutherdomen vore i färd med att upplösas i sitt eget modersland. Därtill bidrogo ju också de förbittrade teologiska strider, som vid denna tid splittrade de lutherske i stundom hätskt fiendtliga partier. Lutherdomen i Tyskland var ett rike, som var söndradt inom sig själf och därtill hårdt ansatt af trycket utifrån. Så småningom lyckades den dock samla sig till ett endräktsverk, den inbördes fejden betvingades och lutherdomens egenart häfdades icke blott emot Rom utan också mot Genève. Formula Concordiæ var enhetsverkets teologiska uttryck, tecknet på den tyska lutherdomens återvunna enhet ock på dess självständighet åt olika håll. De senaste forskningarna på området ha gjort det allt klarare för oss, att de inre strider, hvilka föregingo Konkordieformeln, rörde frågor af vital betydelse, ingalunda blott skolastiska spetsfundigheter. Samtidigt har ock en viss upprättelse gifvits åt de i sina anfallsrörelser ofta våldsamma gnesiolutheranerna. Den inbördes kampen kan snarast betraktas såsom afvigsidan af den oerhörda fördjupning, som kommit genom den lutherska reformationen. Men underligt var det ju icke, att under alla dessa strider — inre och yttre — hela den andliga strukturen hårdnade, att perspektiven blefvo trängre samt att de teologiska formlerna icke precis så helt svarade mot djupet och genialiteten i det som Luther skådat. Och hvad särskildt uppgörelsen med den calvinska protestantismen beträffar, måste man konstatera, att de stycken, i hvilka Luthers styrka och egenart låg, trots allt ytterst ofullständigt kommo till uttryck: det evangeliska draget i motsats till Calvins mera lagiska prägel, innerligheten, den djupa syn på det sedliga lifvets motivering och karaktär, som framträder i Luthers åskådning om det kristna kallet, o. s. v.

Så blef lutherdomen både i yttre och inre måtto trängd och sammanpressad redan under sitt första århundrade. Men bilden blefve ofullständig och skef, om vi icke kastade en blick också på det som ligger oss allra närmast, vår egen nordiska lutherdom. Väl hade äfven vi känningar af de vanskligheter, som mötte den tyska lutherdomen — särskildt hade vi i Sverige en hård press af den katolska reaktionen under Sigismunds dagar — men på det hela taget är det dock tämligen tydligt, att betingelserna för lutherdomens sunda växt voro gynnsammare i Norden. Vi sluppo i stort sedt undan de uppslitande inre teologiska stridigheterna samt hade också jämförelsevis ringa känning af den reformerta öfversvämningen. Vår väg var i högre grad en obruten väg fram från reformationens första impulser.

Jag är viss om, at detta — jämte vårt i många fall olika kynne och våra olika förutsättningar — bidragit till att gifva vår nordiska lutherdom en särkaraktär i jämförelse med den tyska. Särskildt tydligt blir detta för mig, när jag ställer mig inför bilden af vår förste svenske evangeliske ärkebiskop, Laurentius Petri, som under en lång öfverherdetid, samtidigt med den tyska lutherdomens upprifvande strider, utformade vårt svenska kyrkoskick med klok framsynthet och stor pietet både ifråga om kult och organisation. Och om jag går ännu ett stycke fram i tiden och ännu en gång berör specifikt svenska förhållanden, så är det tydligt, hvilken genomgripande och i många afseenden uppryckande betydelse det haft för vår svenska kyrka, att hon en gång fick göra en insats af världshistorisk betydelse — då protestantismen för andra gången genom Gustaf II Adolf räddades från den katolska reaktionen. Den framstående tyske kyrkohistorikern von Schubert påpekar f. ö., att calvinismens utbredningskraft alltjämt var så stark, att det egentligen först är genom denna den svenska lutherdomens insats som lutherdomens själfständighet effektivt bevaras (jmfr. Hj. Holmqvist, Luther, Loyola och Calvin, sid 156).

Jag skall icke här söka följa lutherdomens historia under de följande århundradena. Låt mig endast som hastigast klippa ett par silhuetter från de flyende seklerna. Vid jubelfesten 1717 är pietismen som bäst i farten och rationalismen stadd i uppmarsch. Pietismen äro vi stor tack skyldiga för allt hvad den gjort till uppväckande af lutherdomens innerlighet. Men hvem ser icke, at pietismens ideal dock var både snäfvare och sprödare än det som bröt fram i reformationens barndomstid? Jag menar icke, att vi icke också skulle ha en hel del att tacka rationalismen för. Den hade den svåra upgiften att föra kristendomens talan under en tid af — man kan väl säga — revolution på världs- och lifsåskådningens område. Och den gjorde det ofta i stark tro på de kristna tankarnas oförgänglighet och på deras förmåga att göra sig gällande i den nya omgifningen. Men icke så sällan gick det ju dock snarast så, att man öfvervanns af världen i stället för att öfvervinna världen.

Vid 300-årsjubileet 1817 voro helt andra makter å bane: ro-

mantiken och reaktionen. Närmast vill det kanske tyckas, som om dessa makter stärkte äfven den lutherska kristendomen och kyrkligheten. Men det som följde visar, att den styrkan var tämligen ihålig. Den kyrklighet, som vann segrar, var ej den evangeliska, utan det var Roms — och det ligger f. ö. i sakens natur, när vi tänka på, huru romantiken sökte sin näring i en idealisering af det förgångna. Evangelisk kyrklighet stärkes i längden hvarken af romantik eller af reaktion. Roms kyrka skördade vinsterna framemot seklets midt och därefter — Roms betydelse har vuxit oerhördt under 1800-talet — under det att den evangeliska kyrkan gick till mötes en ny stor kris, som väl skakat den lika mycket som den svåra krisen under dess första århundrade gjorde.

Många olika faktorer ha medverkat till detta resultat — jag skall här blott söka taga fram ett par af de vigtigaste. Främst skulle man ju då böra nämna den faktor, som öfverallt förorsakat kristenheten och dess kyrkor samma trångmål: sekulariseringssträfvandena och öppen eller maskerad kristendomsfiendtlighet. Vi skola emellertid icke i detta sammanhang gå närmare in på deras orsaker eller verkingssätt; vi konstatera blott deras förefintlighet och deras betydelse, för att sedan närmast rikta våra blickar till de svårigheter, som äro af väsentligen inomkristlig art.

Liksom under reformationens första århundrade har ock under det senast förflutna en svallvåg af icke-luthersk protestantism sköljt öfver lutherdomens område. Men det är stora olikheter mellan det som skedde på 1500-talet och det som skett under 1800-talets senare hälft. Dels ha dessa rörelser denna gång i främsta rummet gjort sig förnumma inom de kyrkor — de nordiska — som på 1500-talet på det hela taget lämnades utom de reformerta rörelsernas räckvidd. Dels äro dessa rörelser af mycket olika karaktär i jämförelse med 1500-talets. De ha på ett helt annat sätt gått i samfundssplittringens och sekttypens tecken. En viss släktskap med den reformerta typen är dock omisskännelig. Det egendomliga med den reformerta protestantismens utveckling har nämligen varit, att de kyrkor, som under inflytandet af Calvins anda en gång stodo som de starkaste och

mest enhetligt slutna organisationerna, under århundradenas lopp ha visat sig erbjuda den bästa jordmånen för en fortgående samfundssplittring.

Det olutherska och på samma gång sektartade draget har framför allt visat sig i krafvet på afskildhet, på isolering. Inför de oerhörde svårigheter, som komma från sekulariseringssträfvande och kristendomsfiendtlighet eller de som härröra från sociala och vetenskapliga omhvälfvningar, är det förklarligt, att dylika isoleringstankar vinna i styrka; det blir lättare att vinna gehör för sådana lösensord, hvilkas innersta — uttalade eller mer eller mindre skickligt fördolda — grundtanke är: de troende för sig och världen för sig.

Håller jag mig nu närmast till våra svenska förhållanden, så måste det sägas, att de här berörda företeelserna ställde vår svenska kyrka inför en kris af allvarligaste art. Och det för vår kyrkas lutherdom som mest ödesdigra låg måhända icke i de direkta eröfringar, som dessa västanifrån kommande riktningar gjorde, i uppkomsten af diverse smärre samfundsbildningar eller i den kraftförlust, som den uppkomna nötningen och slitningen medförde. Utan det låg väl snarast i det förhållandet, att dylika tankegångar i vidsträckt grad genomsyrade äfven de kretsar, hvilka genom själfva sin ställning i den svenska kyrkans tjänst varit de som i främsta rummet skulle fört lutherdomens talan. Man liksom sneglade till de nya mer eller mindre sektartade samfundsidealen med en viss hemlig, halft undertryckt, men därför icke mindre förlamande oro för, att dessa samfundsideal, med deras större afskildhet och deras intimare sammanslutningar af de troende, skulle — såsom termen lydde — vara mera «bibliska» och alltså representera ett kristligt förnämligare samfundsideal än vårt gamla svenska lutherska kyrkosamfund gjorde. Det var icke få af den svenska kyrkans tjänare — särskildt i mellarste och öfre Sverige — som vid denna tid tjänade kyrkan med halft hjärta, om ens det. Därtill kom, att den lutherdom, som satte sig till motvärn — ty det fanns en sådan, hvilkens förtjenster om de lutherska idealens bevarande jag allraminst vill bestrida eller förringa — onekligen representerade en viss stel och icke så litet institutionalistisk typ, hvilken väl mestadels satte hårdt emot hårdt. Den förmådde därigenom mera till kommande tider rädda undan ett stycke lutherdom — och det var betydelsesfuldt nog — än den förmådde på ett effektivt och öfvertygande sätt för samtiden demonstrera det lutherska samfundsidealets kristliga öfverlägsenhet öfver de nya strömningarna eller tillgodogöra sig de vinster, som kunde vara att hämta från desamma.

Bredvid den mer eller mindre sektartade samfundssplittringen står såsom en annan hufvudfaktor den samfundslösa individualismen. Vi ha all anledning att skilja dessa båda från hvarandra. Visserligen kunna de understundom träda i förbindelse med hvarandra och operera gemensamt. Men i själfva verket äro de hvarandra djupt olika. Den mer eller mindre sektartade samfundssplittringen är icke i egentlig mening individualistisk. Den har på sitt sätt ett starkt samfundsintresse och dess anmärkning mot de evangeliska kyrkorna går snarast ut på, att samfundet här är af allt för löslig art icke tillräckligt slutet, alltför öppet för alla — man vill kanske icke säga «himmelens vindar», men så mycket mer för alla — jordens vindar. Helt olika står den samfundslösa individualismen. Här blir invändingen snarast den motsatta: deras samfund är alltför kompakt och massivt, alltför tyngdt af den traditionens och historiens börda, som lägger ett otillbörligt och olidligt tryck på det religiösa lifvet. Fruktan för traditionen växer f. ö. här gärna ut till en fruktan för allt det, som binder religionen fast vid historien. Detta inkräktar — heter det — på religionens innerlighet och omedelbarhet: det historiska ställer sig emellan Gud och människosjälen, men mellan dessa båda får ingenting ställa sig. — Nu är det ju tydligt, hvilken upplösning icke bara af det lutherska utan ock af det specifikt kristliga som sker, försåvidt man lösgör det religiösa lifvet från den historia, hvilkens midtpunkt och härskare Kristus är. Men äfven bortsedt från detta, är det lätt att se, hvilken kraftförlust denna samfundsindifferenta eller samfundsoppositionella individualism betydt för våra evangeliska kyrkor och deras lutherdom. Det är en kraftförlust, som alldeles särskilt verkat hämmande på dessa

kyrkors förmåga att häfda sin ställning i det allmänna kulturlifvet, då nämligen denna slags individualism mest vunnit sina segrar bland de mera kulturellt högståendes led.

Vi ha stannet inför ett par faktorer, som göra våra evangeliska kyrkors ställning vansklig nog. Men när vi i dessa bekymmersamma tider tänka på lutherdomen och kristenheten, kunna vi omöjligen göra detta utan att våra tankar med magnetisk kraft dragas också till det stora världsdrama, som vi för närvarande bevittna. Visserligen är det gifvetvis alldeles för tidigt att yttra sig om dess följder, som icke blifva följder för de närmaste åren blott, utan för en oöfverskådlig framtid. Men det finnes dock ting, som man icke kan blunda för. Jag skall icke säga ett enda ord om krigets allmänna verkningar i religiöst afseende, om det skall anses egnadt att stärka eller försvaga kristendomen och religiositeten öfverhufvud. Men ett synes i hvarje fall så pass ofrånkomligt, att vi icke kunna undgå att stanna inför det: och det är, att kriget i sin mån bidrar till att ställa såväl protestantismen öfverhufvud som särskildt lutherdomen införe nya vanskligheter. Många symptom kunde framdragas, men i själfva verket är detta just ingen ting annat än hvad som säger sig själft, när man betänker hvad det innebär, att protestantismens främsta makter bekämpa hvarandra på lif och död. Farhågorna härvidlag kunna väl endast försvinna för den som har så litet sinne för realiteter, att han kan tro, att de väldigaste världshistoriska händelser kunna passera spårlöst förbi kristendomen, för den som så bländats af ordet om hur Gud bor i den stilla susningen, att han förlorat förmågan att se, hurusom Gud också handlar i stormen, när så behagar Honom.

Det synes som om trycket alldeles särskildt skulle komma att gå ut öfver lutherdomen, och naturligvis då främst den tyska. Denna befinner sig i en dubbel fara. Den ena är faran för isolering. Det har t. ex. redan förut utanför den egentliga lutherdomens område funnits förvånande litet gehör och resonnans för den så djupt kännande och djupt tänkande profeten Martin Luther. Det är visst icke bara från romerskt håll som man haft så svårt att lyssna och förstå. Fara är nu att dörarne

skola stängas än fastare till. Och ju mer Tyskland kan förledas till att — såsom det onekligen dessvärre är en viss risk för — att identifiera lutherdom med tysk kristendom, dessto större skall denna fara blifva. Det är då vår plikt här uppe i Norden att, med tacksamhet för hvad vi genom reformationen fått från våra grannar i söder, göra allt hvad vi i vår makt står för att motverka en sådan lutherdomens tysknationalisering. Den andra faran, som förstärkes af den tyska lutherdomens hela läge, är förhållandet till Rom. Att Rom drar fördel af s. k. borgfred och af förekommande samarbete m. m. — därom kunna vi knappast hysa något tvifvel. Rom har alltid förstått konsten att utnyttja en situation. Vi ha ock att taga hänsyn till den omständigheten, att katolismen genom den fasta tysk-österrikiska alliansen blir den starkaste makten i det hela, och att därigenom Tysklands karaktär af protestantisk stormakt ännu mer neutraliseras än som redan förut skett genom centrums makt. Under sådana förhållanden blir det mer än eljest beklagligt — från lutherdomens synpunkt — att den tyska evangeliska kyrkan är organisatoriskt så ytterligt svag som den redan länge, egentligen alltid varit, splittrad i de många landskyrkorna, styrd af jurister och härjad af en teologisk partifejd, som understundom t. o. m. gått därhän, att s. k. konservativa samarbetat med katolicismen emot egna trosfränder och. s. k. radikaler utnyttjat kristendomsfiendtlig hjälp i teologiskt partiintresse.

Med djupt vemod måste den som har hjärta för den evangeliska kyrkans sak konstatera, att icke ens det närvarande nödläget kunnat förmå Tysklands evangeliska kyrkomän att söka åstadkomma ett bättre sakernas tillstånd genom att arbeta för en samlad stark evangelisk rikskyrka. Det är betecknande och — beklämmande att höra, hur t. ex. en så pass inflytelserik man som ledaren av den s. k. allmänna lutherska konferensen prof. Ihmels bestämdt motsätter sig sådana planer. Det ligger visserligen luthersk idealitet bakom hans ord att det blott och bart är på evangeliets verksamhet saken beror, men idealismen visar sig dock vara en sådan, som ingenting lärt af lutherdomens föregående historia och som icke förstår, att just när man betonar, hurusom allt kommer an på evangeliets verksamhet, ock-

så en storstilad och stark organisation kan få sin behöriga plats, ty evangeliet *kan* betjäna sig också af en sådan och *vill* hafva den, när den behöfs.

Lägger man nu allt tillsamman, så kan det — vill det synas — ifrågasättas, om lutherdomen någonsin gått till sitt jubileumsår under så mörka utsikter som nu. Det som jag i det följande kommer att säga vill icke heller på något sätt förtaga intrycket af dessa vanskligheter, men det vill en smula belysa de kraf, som det närvarande läget ställer, samt de möjligheter, som öppna sig för oss.

För att begynna mera i en utkant, så kan man på goda grunder säga, att ingen föregående sekularfest ägt ens tillnärmelsevis så ingående kännedom om reformationens art och betydelse som vi göra vid det instundande jubileumsåret. De senaste decenniernas forskningar ha här gjort obestridliga landvinningar. Men med skäl kan man fråga, hvad detta har att göra med lutherdomens närvarande läge, dess utsikter och förhoppningar. Tydligt är att en sådan vidgad historisk insikt är något som vi i kunskapens intresse glädja oss åt, men att den i och för sig på intet sätt kan stärka lutherdomens nuvarande lif — om det icke komme något annat därtill. Men saken ter sig annorlunda, när denna fördjupade inblick i reformationens art kommer i kontakt med de erfarenheter, som lutherdomen fått göra under de senaste decenniernas kristid. Inför kristidens lärdomar vinner den fördjupade inblicken i reformationens väsen ett omedelbart och aktuellt värde. Vi lära oss allt klarare se, att vi ännu ingalunda ens tillnärmelsesvis realiserat reformationens tillgångar och utnyttjat dess möjligheter. Just mötet mellan den senare tidens erfarenheter och den på ett nytt lefvande sätt framträdande reformationen har bidragit till att lösgöra i reformationen liggande bundna krafter och har därigenom på samma gång gifvit oss en förnyad tro på det oförgängliga värdet af det evangeliska tros- och samfundsidealet. Och om det är sant, att tro och tillförsikt, när det gäller andliga realiteter betyda mer än allt annat, så våga vi också — trots allt — just såsom evangeliska kristna gå det nya seklet till mötes med arbetsmod och hopp.

Det är då till en början tydligt, att den mer eller mindre sektfärgade samfundssplittringen också haft sin positiva betydelse. Gifvetvis har den medfört mycken andlig lifaktighet; och helt visst har den härvid icke blott återverkat lifgifvande på våra evangeliska kyrkor utan också bidragit till att frigöra dem från den fara för stel institutionalismen, som verkligen varit mer än en fara äfven för protestantiska kyrkobildningar. Men icke minst gäller det å andra siden, att motsätningen mot dessa mer eller mindre sektartade riktningar öppnat våra blickar för storheten, högheten och rikedomen i vårt evangeliska kyrkoideal. Vi ha klarare och ofrånkomligare sett, hvilka styrka det ligger i att bygga först och sist på evangeliets makt, sett huru allt samlar sig kring detta, att evangeliet får gå sin väg fram genom tiderna och folken, sträfvande att nå så vidt som möjligt och så djupt som möjligt. Vi ha sett vådan af att söka afspärra det kristna lifvet, af att så förkorta uppgifterna för oss och därigenom göra saken allt för lätt. Vi ha sett, hvad det betyder att äga en auktoritet, som är fast på samma gång som den är fri från kraf på schablonmässig uniformitet, som ger utrymme under tempelhvalfven för de många skilda individualiteterna — på ett helt annat sätt än sekttypen förmår. Och vi ha förstått värdet af en samfundsbildning, som genom hela sin struktur och sin inre art bär den öppna fadersfamnens prägel. Visst se vi, att det är en oerhörd risk med att söka tillämpa ett sådant samfundsideal i en värld full af indifferentism och fiendtlighet och vanskligheter af alla slag. Och vi förstå, att det som vill kalla sig klokhet ryggar tillbaka och vill försöka helt andra vägar. Det finnes blott en enda sak, som kan förmå att drifva oss framåt på vår väg: och det är tron, tron på evangeliets makt. Släpp denna tro — och det evangeliska samfundsidealet är det orimligaste af alla. Ty det vare oss klart en gång för alla, att den makt, som leder och bär detta samfundsideal icke — såsom det kan se ut, när man ser saken utifrån — är kompromiss med «världen» och «akkordens ånd», utan är *trons ande*.

Ännu en sak ha vi kanske också lärt oss. Vi ha lärt oss bättre uppskatta och värdera *alla* de medel, genom hvilka evangeliet kan vara verksamt. Därtill hör att vi förstå, hvilken

skatt det är att äga en gammal samfundsbygnad, hvars grund går tillbaka ända till kristendomens älsta tider, och där alla tider varit med och byggt. Icke blott på grund af den rikedom, som härigenom kommer oss till del af hela kristenhetens arf, och som låter kyrkans allmännelighet vinna lif för oss. Utan också på grund af den trygghet och den frihet som det skänker att bo i ett sådant hem.

Till snarlika öfverväganden kunna vi också föranledas inför de företeelser, som benämnts samfundslös individualism. En sådan individualism har bidragit till att göra den evangeliska kyrkligheten medveten om dess möjlighet och dess stora förmånsrätt att kunna gifva de olika individualiteterna önskvärdt utrymme och rörelsefrihet. Men på samma gång har den hänsynslösa individualismen bidragit till att göra samfundets betydelse allt klarare för oss; den har visat oss icke blott att en sådan individualism innebär en kraftförlust för kristenhetens sak i stort, utan också samfundets betydelse för den enskilde: den kraftförlust som det förorsakar den enskilde att ställa sig utanför gemenskapens styrka och gemenskapens ansvar. Och i ännu högre grad ha allehanda sträfvanden efter en historielös idealism visat oss, huru en sådan religiositet flyter ut i det obestämda, konturlösa och ovissa, hur den växlar mellan starka och svaga stämningar utan att finna fast grund eller pålitligt jämnviktsläge. Allrahälst har därvid skarpt ljus fallit öfver hvad den historia betyder för det kristna lifvet, som i Kristus har sin härskare, sin dominus et rex, såsom Luther sade. Dock icke det historiska såsom blott ett stycke förgången historia. Då skulle vi, såsom vi kanske alltför ofta gjort, stanna vid inomvärldsliga perspektiv. Alt hvad som säges om att ingenting får stå emellan Gud och människosjälen är sant. Allt hänger på att Kristus icke *är* något som står emellan, utan att tvärtom här evighetens ljus i nuet lyser igenom det hölje, som döljer Gud och hans värld för våra mänskliga blickar, att vi därför här finna något, som är höjdt öfver allt hvad afstånd och tidernas skiften heter. Alternativet är falskt ställdt, när det frågas: verkar Gud omedelbart eller genom medel. Gud verkar alltid omedelbart

och alltid genom medel, och Han verkar alltid omedelbart, när Han verkar genom medel.

Nu till sist ett ord om de kraf, som det närvarande världsläget ställer på lutherdomen. De äro många, jag skall blott beröra ett enda: krafvet på starkare ekumeniskt kristet sinne. Den närvarande tidens hårda nöd fordrar ovillkorligen af oss större känsla af kristenhetens enhet och mera målmedvetet arbete för denna enhet. Folkvärldens fruktansvärda motsatser, allt detta som dränker förtroende och gemenskap i ett haf af hat och lögn — allt detta gör det nödtvungnare än någonsin att vi söka oss framåt mot kristet samförstånd och kristen enhet. *En* af de orsakar, som göra, att kristendomen vi kunna ju säga icke förmått mera än den gjort i det nuvarande läget, ligger helt visst i kristenhetens stora splittring. Vi ha så vant oss vid denna, att vi icke längre betrakta den såsom det onda den verkligen är. För oss såsom evangeliska kristna är det klart, att olikheter måste finnas, och att de tillföra kristenheten rikedom. Vårt enhetsideal är här lika litet som eljest uniformitetens. Det är icke mot olikheterna vi vända oss, utan mot den splittring, som ställer de olika kristna äfven såsom kristna i harnesk mot hvarandra. Den enhet, som föresväfvar oss, ligger på linjen: starkare samkänsla, större samförstånd, flera gemensamma uppgifter, mera af Andens enhet.

Nationalkyrkotypen är icke född fram af reformationen själf. Tendenser i sådan riktning framträdde starkt under den utgående medeltiden. Reformationen förmåldes med dessa sträfvanden och gaf dem ny styrka. Och tacksamt må vi erkänna, hvad *national*kyrkan gifvit, hur den bidragit att öppna ögonen för allt det som är en kyrkas kallelse och skänkt vidsträckta möjligheter till att fylla kallelsgärningen. Men samtidigt må vi ock se klart i ögonen den fara för isolering och därmed försvagad känsla af kristenhetens enhet, som *kan* följa nationalkyrkan i spåren. Och, såsom vi i dessa dagar ha stark erfarenhet af, i tider af stark national påfrestning, kan följden lätt blifva den, att kyrkan blir nationens slaf i stället för att vara dess samvete, och att motsatserna mellan olika nationer i och med detsamma blifva motsatser mellan kyrkorna.

Nu skall man emellertid icke tro, att de smärre kristna samfunden af internationell typ — utan samma rotfäste i nationernas lif och historia — skulle bättre stå för kristenhetens enhetssak än nationalkyrkorna kunna göra. Tvärtom ha de, såsom mycket i nutiden visat oss, snarast blott ännu större svårigheter att tåla dylika nationalistiska påfrestningar. Just därför att de icke äga samma nationella rotfäste, få de svårare att häfda sig i svåra lägen. Om de icke alldeles gifva efter för påfrestningarna, förklingar deras röst ohörd på grund af detta nämnda lösliga förhållande till nationens lif och historia.

Nationalkyrkorna äga här vida större betingelser — men nationalkyrkor med ögat öppet för risken, med ekumeniskt sinne och ekumenisk sträfvan.

Den anglikanska kyrkan tillhör berömmelsen att klarare än någon annan protestantisk kyrka i senare tid ha förnummit behofvet af större enhet och att målmedvetet ha sträfvat i denna riktning. Den har gått till verket med starkt tro på sin särskilda nådegåfva såsom ecclesia conciliatrix på grund af släktskapsförbindelser med sinsemellan mycket olikartade samfund inom kristenheten. Nu har det visserligen funnits åtskilligt inom denna kyrka, som motverkat dess förmåga att realisera sådana storstilade tankar. Men det största hindret för närvarande ligger ju däri, att den förödelse, som brutit in, varit en förödelse äfven på detta område. Framför ha förbindelserna och enhetssträfvandena försvårats eller förstörts just där de varit som allra mest af nöden — från protestantisk synspunkt sedt.

Men i ett sådant läge tränger sig det protestantiska samhörighetskrafvet på oss som aldrig tillförne. Det tränger sig på hvarje kristet samfund, men allra mest borde det tränga sig på våra nordiska evangeliska kyrkor. Både därför att vi fått stå utanför den stora kampen — och sådant förpliktar — och därför att våra kyrkor bära på de allra största anknytningsmöjligheter, när det gäller samkänsla och samförstånd —vi som äga traditionen från den obrutna kristenheten tillsammans med reformationens fördjupning, och som därför kunna bruka traditionen med andens frihet.

En evangelisk kyrka måste äga större vyer än att blott

försöka åstadkomma drägliga lifsvilkor ifråga om de bryderier, som möta inom de egna stugudörrarna. Det är med detta som med missionen. Det hjälper oss icke i vårt inre arbete, om vi skulle släppa af tanken på missionen — tvärtom. Det hjälper oss aldrig i våra inre vedermödor, om vi släppa tanken på det som ligger utanför och försumma att bära andras bördor, hvarhälst detta är oss möjligt. Det borde stå klart för oss, att det som här *kan* göras och icke göres — vore det än så litet — det är synd emot den Ande, som är endräktens och fridens Ande.

Jag är viss om, att våra nordiska kyrkor här ha en gärning att göra både hvar och en för sig och alla gemensamt.

Det är nu snart 300 år sedan vår store vidsynte och framsynte svenske konung Gustaf II Adolf talade om corpus evangelicorum såsom ett mål, mot hvilket det gällde att sträfva hän. Det vore icke för tidigt, om det målet började att någon smula klarare än vanligen sker fattas i sikte såsom ett mål — nu inför reformationens 400-årsjubileum och i denna fruktansvärda tid.

Gustaf Aulén.